

40 години Факултет по педагогика при Югозападен университет „Неофит Рилски“
40 Years Faculty of Pedagogy at South-West University “Neofit Rilski”

ВЪЗПИТАВАЩИТЕ СУБЕКТИ В УСЛОВИЯ НА ПАРАРОДИТЕЛСКА ГРИЖА

Юлиана Ковачка

Югозападен университет „Неофит Рилски“

Резюме. Парародителската грижа е едно ново явление в живота на съвременния човек, което дефинира специфики на грижата при деца с родители трудови мигранти. В условията на тази грижа естествено от особена важност са промените, които поражда тя у децата. Същевременно значими са и редица проблемни въпроси, свързани с лицата, които съвместяват родителските функции на биологичните родители за сравнително кратки или по-продължителни времеви периоди.

Keywords: children left behind; parenting; paraparental care; socialpedagogical support

Процесите на глобализация и евроинтеграция довеждат до значително нарастване на миграционните и емиграционните потоци, които се вливат и произтичат от нашата страна. Отражението им в социалнопедагогическата практика следва да бъде проследено в изследователски план. Проблемите на децата, които остават в изпращащото трудови мигранти общество, започват да се обсъждат едва през последните години, като тези деца биват определяни по различни начини: *евросираци*¹⁾, *деца в риск*⁴⁾ (Kolarova, 2012: 100).

Очертаните проблемни области, в допълнение към демографската криза, поставят редица въпроси по отношение на родителството в условията на съвременното общество и необходимостта от подкрепа както на родителите, така и на лицата, които им помагат в грижата за детето, за да се осигури необходимата за благоприятното развитие на детето грижа в семейна или близка до семейната среда. В този контекст са значими моделите на *споделено родителство* (Petrova, 2014: 208), *сурогатно родителство* (Stoyanova, 2013: 80), *приемна грижа*, както и феномените „отказ“ *от родителство* (Stoyanova, 2015) и „бягство“ *на родителите от възпитание* (Popkichev, 2009: 131). Наблюдаваната динамика по отношение на моделите на родителство и неговите специфични проявления в случаите, в които единият или двамата родители са в чужбина за определен период от време и са поверили грижата за децата си на друг човек

в родината, разкрива едно ново явление, съпътстващо живота на съвременния човек, което все още не е терминологично уточнено. Неговото многообразие и възможностите за различен аспект на разглеждане в теоретичен план са свързани с въвеждането на *понятието „парародителска грижа“*, което специфицира проблематиката и позволява нейното ситуиране в дисциплинарното поле на социалната педагогика. В изследването *парародителската грижа се дефинира като близка до родителската грижа, реализираща се по съвместителство с родителите, с други субекти на грижа и възпитание, но с различна функционалност (по права, обхват на предметно взаимодействие, емоционална близост)*. Съвместителството се мисли като възможност за съвместяване на родителските функции с други лица, които за периода на отсъствие на родител/ите поемат грижата за детето. Значими са социалнопедагогическите аспекти на това явление (Kovachka, 2017: 40). Анализът на изследванията по проблемите на деца с родители трудови мигранти позволява да се направи изводът, че не е изследван профилът на хората, които са в позиция на възпитаващи субекти при отсъствието на родител/ите (възраст, образование, семеен и социален статус, прилагани педагогически практики) и доколко тази грижа е приемлива за благоприятното развитие на детето. Наблюденията върху случаи на парародителска грижа и изследванията върху семейното възпитание позволяват да се издигне за проверка допускането, че според приетите в българското семейство традиции тази грижа ще се реализира по съвместителство с прародителите, които имат готовност за полагане на грижа за детето и съвместяват родителските функции в различни житейски ситуации.

Давайки си сметка за трудностите на това изследване и стремежа тези проблеми да бъдат прикрити от страх за последващи мерки, проучването разчита на отзовалите се лица. То е проведено през месец февруари 2017 година в 16 населени места (Банско, с. Белица, Благоевград, с. Брезница, с. Горно Краище, Дупница, Кюстендил, Радомир, Разлог, с. Бачево, с. Баня, с. Добърско, с. Долно Драглище, с. Елешница, с. Крайнинци, с. Маламово) или в 6 големи населени места (градове) и 10 малки населени места (села). Изследването разчита на широк териториален обхват в рамките на Югозападния регион, който е вторият по големина по отношение дела на деца, отглеждани в ситуация на парародителска грижа.

Контингент на изследването са общо 69 респонденти (N=69). Разпределението им по населени места е, както следва: 48 от град и 21 от село. Възрастта на респондентите е, както следва: до 40 г. (29%), до 50 г. (22%), до 60 г. (25%), до 70 г. (20%). Съотношението между мъже (87,69%) и жени (12,31%) очаквано е неравномерно, тъй като по традиция в българското семейство отглеждането и възпитанието на децата е приоритет на женското съсловие. Погледът върху образователното равнище на респондентите показва че най-висок (64,62%) е процентът на тези със средно образование. Почти равен е дялът на

тези с основно (12,31%) и висше (13,85%) образование, а тези с начално са едва четирима. Само две лица са оставили този въпрос без отговор, което е причина да се мисли, че вероятно не притежават никакъв образователен ценз.

Допускането, че парародителската грижа се осъществява с роднини и членове на разширеното семейство, се потвърждава от 98.46% от анкетиранията лица и се отхвърля при 1.54% от тях, които заявяват, че нямат роднинска връзка с повереното на грижите им дете.

Анализът на данните позволява да се диференцират и някои типични модели на парародителска грижа въз основа на критерия възраст на възпитаващите субекти.

– **Модел А** (от 18 до 30 години) – „непредпочитани“ *родители по съвместителство*. Този модел е най-слабо застъпеният избор от страна на биологичните родители. Това е разбираемо, тъй като за изпълнение на родителските функции се ангажират по-големите братя или сестри в семейството, които трудно могат да съвместяват ролята на дете, макар и пораснало, и родител в рамките на семейната структура. Младостта и липсата на житейски опит по отношение на родителството са сред недостатъците в този модел на грижа. Неговата силна страна е в съществуващата силна емоционална връзка между формалните и неформалните възпитатели в условията на парародителска грижа.

– **Модел В** (от 31 до 40 години) – „лидери“ *родители по съвместителство*. Най-честият избор на респондентите поверява грижата за децата на леля, чичо, вуйна, вуйчо или членове на разширеното семейство. Предимство в този модел на грижа е липсата на възрастова разлика между биологичните родители и възпитателните субекти, които осъществяват парародителска грижа. Това донякъде предполага съвпадение на възпитателните им стратегии, сходства в предпочитани форми и методи на възпитание. Сред най-предпочитаните родители по съвместителство са и прародители (от 51 до 60 години), предимно бабите и по изключение дядовци. При тях предимството е, че неформалните възпитатели имат опит при отглеждането и възпитанието на деца. Налице е силен емоционален контакт и доверителни отношения както между биологичните родители и съвместяващите родителските функции лица, така и между тях и децата.

– **Модел С** (от 41 до 50 години) – „предпочитани“ *родители по съвместителство*. Тази група е от оставащи в страната родители майки и бащи, а също и баби. При този смесен модел грижата на единия биологичен родител, който остава в родната страна, се преплита с тази на неформални възпитатели. Този модел се наблюдава не само при родител трудов мигрант, но и в други социални ситуации, като развод, овдовяване, самотен родител и пр. В зависимост от това дали оставащият в страната на произход на детето родител е бащата или майката, промените във възпитателното взаимодействие с детето са различни. Предпочитани родители по съвместителство са и баби (от 61 до 70 години), които са в по-зряла възраст. Проблемните полета в този модел на грижа са продиктувани от голямата възраст

това разлика и поколенческите различия между възпитаващите и възпитаниците. Извън дефинираните от анкетирането модели следва да се отбележи наличието на още два, които могат да се дефинират като „аутсайдери“ *родители по съвместителство*. Според данните от изследването тези модели са изключения, но именно те създават сериозни рискове за децата. **Модел Х** (до 18 години) *детето родител по съвместителство* – в някои случаи родителите поверяват грижата за по-малките деца в семейството на по-големите, които още не са навършили пълнолетие. Това безспорно крие рискове както за детето, което е обект на такава грижа, така и за детето, което е субект на грижа и е в несвойствената за него роля – тази на родителя. **Модел У** (над 70 години) *старият родител по съвместителство* – в тези случаи освен здравословните проблеми, които имат немалка част от полагащите грижа за децата лица, се наблюдават редица поколенчески различия, които пречат за взаимодействието с децата.

Допускането, че парародителската грижа приоритетно ще се реализира по съвместителство с прародителите, които имат готовност за полагане на грижа за детето и съвместяват родителските функции, се потвърди. Същевременно се очертаха и други модели на грижа, чието теоретично осмисляне е основание да се търсят възможни решения за социалнопедагогическа подкрепа на възпитателните субекти в ситуация на парародителска грижа. Наред с грижата за децата изпращащото родители трудови мигранти общество трябва да направи необходимото, за да подпомогне хората, които по съвместителство с родителите се грижат за децата им. Следва да се търси необходимият баланс между санкцията и подпомагането на грижа, близка до семейната, и в подкрепа на семейството. Направеното проучване маркира основни полета за работа в тази насока.

NOTES/БЕЛЕЖКИ

1. Фелдман, Я. (2010). Самотните деца на Източна Европа, <http://www.dw.com/bg>.
2. Стратегия на Съвета на Европа за правата на детето (2016 – 2020), <http://sacp.government.bg/bg/za-agencyata/politiki/strategii-i-programi>.
3. Подкрепа на деца, оставени в България, от родители, живеещи и работещи в чужбина – доклад, http://partnersbg.org/ver2/wp-content/uploads/2015/01/Children-Left-Behind-in-Bulgaria-2015_PBF-study.pdf
4. Garza, R., (2010). Migration, Development and Children Left Behind : A Muldidimensional Perspetive, p.37, UNICEF Polisy and Practice, http://www.unicef.org/socialpolicy/files/Postscript_Formatted_Migration_Development_and_Children_Left_Behind.pdf
5. Стоянова Д. (2013). Традиционни и актуални измерения на функционално-ролевата насоченост на прародителските позиции в контекста на семейното възпитание, В: Научни трудове на Русенския университет – 2013, том 52, серия 11.

REFERENCES/ЛИТЕРАТУРА

- Kovachka, Yu. (2017). *Sotsialnopedagogicheski problemi pri detsa s pararoditel'ska grizha*. Blagoevgrad: Neofit Rilski [Ковачка Ю. (2017). *Социалнопедагогически проблеми при деца с парародителска грижа*. Благоевград: Неофит Рилски].
- Kolarova, Ts. (2012). Detsata v tselevite riskovi grupi za sotsialni uslugi. *Pedagogika*, 1 [Коларова, Ц. (2012). Децата в целевите рискови групи за социални услуги. *Педагогика*, 1].
- Petrova N. (2014). *Sotsialna pedagogika, ili pedagogika na sotsialnata rabota*. Sofia: Veda Slovena [Петрова Н. (2014). *Социална педагогика, или педагогика на социалната работа*. София: Веда Словена].
- Popkoev, Tr. (2009). Kam fenomena „byagstvo na roditelite ot vazpitanie“. V: *Vazpitateľni vzaimodeystviya mezhdu semeystvoto i uchilishteto*, 131 – 146, Blagoevgrad: Neofit Rilski [Попков, Тр. (2009). Към феномена „бягство на родителите от възпитание“. Във: *Възпитателни взаимодействия между семейството и училището*, 131 – 146, Благоевград: Неофит Рилски].
- Stoyanova, D. (2015). Vliyanie na fenomenite „ranno“ i „kasno“ roditel'stvo varhu tselevite semeyni vazpitateľni orientatsii (savremenno sastoyanie na problema). *Pedagogika*, 8 [Стоянова, Д. (2015). Влияние на феномените „ранно“ и „късно“ родителство върху целевите семейни възпитателни ориентации (съвременно състояние на проблема). *Педагогика*, 8].

THE EDUCATIVE SUBJECTS IN CONDITIONS OF PARAPARENTAL CARE

Abstract. The paraparental care is a new phenomenon in the life of a modern man, which defines the specifics in care of children with parents-labor migrants. Indeed, in the context of this, the changes that inflict on the children are of particular importance. At the same time, a number of problematic issues are relevant to those who reconcile parenting functions of biological parents with relatively short or longer periods of time

✉ **Dr. Yuliana Kovachka, Assist. Prof.**

Faculty of Pedagogy
South-West University "Neofit Rilski"
Blagoevgrad, Bulgaria
E-mail: yuliana_k@swu.bg